

ZAWÓD: OŚWIETLENIOWIEC

Grupa docelowa: studenci kierunków filmoznawczych, filmowych i fotograficznych; uczniowie szkół średnich zainteresowani kinem i zastanawiających się nad rozpoczęciem nauki w szkole filmowej; osoby zainteresowane pracą na planie i procesem powstawania filmu; odbiorcy zajęć DKF prowadzonych przy domach kultury lub w ramach oferty kin.

.....

Na estradzie, ale zwłaszcza w teatrze, oświetleniowcy awansowali już dawno z pozycji techników do *lighting designerów*, odpowiadających za dramaturgię wydarzeń i ich wizualny kształt. Filmowi „oświetlacze” również stopniowo wychodzą z cienia, urastając do roli współtwórców dzieł, przy których pracują. Nikt już bowiem nie wątpi, że światło jest ważnym środkiem wyrazu, pełniącym tak funkcję emotywną (budowanie nastroju), jak i stylistyczną, ale także narracyjną. Oświetleniowiec nie tylko ustawia lampy; może uspoźniać przestrzeń, organizować strukturę czasową, prowadzić akcję czy nawet wyznaczać interpretację filmu. Dlatego poza znajomością technologii należy posiadać tzw. „oko” – wyobraźnię wizualną, która potrafiłaby spełnić wizję reżysera, a nawet nasycić ją dodatkowymi wartościami. W kilku punktach przedstawimy zatem specyfikę tego zawodu – naświetlimy oświetleniowców.

I. Światło w służbie filmu

Najbardziej klasyczny układ lamp w filmie to tzw. schemat trzypunktowy, za pomocą którego buduje się pierwszy plan. Najważniejsze światło kluczowe (*key light*) znajduje się najbliżej obiektu, jest ostre i buduje efekty światłocieniowe; umiejscowione za jego plecami światło kontrowe (*back light*) podkreśla kształt obiektu, wydobywając go niejako z tła; z kolei światło wypełniające (*fill light*) rozprasza cienie – dobrze, żeby cień nosa nie zasłonił twarzy aktora. Do tego układu dorzuca się również często lampę oświetlającą tło (*background light*), którego celem jest zaakcentowanie nie tyle postaci, co scenografii / świata przedstawionego.

Schemat ten (który można przećwiczyć wirtualnie na stronie <http://www.zvork.fr/vls/>) obowiązuje przede wszystkim w przypadku kręcenia filmu w atelier. Zdjęcia w naturalnych lokacjach nie zawsze dostosowane są do tego typu zabiegów. Dodatkowym problemem może być chociażby flara – efekt okręgów powstający przez kąt padania promieni słonecznych na obiektyw.

Material wideo: Uwagi warsztatowe nt. rozmieszczania lamp na planie [ZAWÓD OŚWIETLENIOWIEC (00:00-4:50)]

Nie jest to oczywiście jedyny układ lamp stosowany na planie filmowym. Coraz większą popularność, szczególnie w kinie artystycznym czy po prostu takim, które kładzie nacisk na ekspresję wizualną, zdobywa schemat oświetleniowy typu butterfly.

Material wideo: Czym jest sprzęt butterfly: [ZAWÓD OŚWIETLENIOWIEC (4:51-5:39)]

To, co wydawałoby się atutem, czyli pełne słońce, nie jest największym sojusznikiem w pracy oświetleniowca. Światło zmienia się w zależności od pory dnia, wymuszając modyfikacje planu zdjęciowego. Poza tym narzuca warunki niekoniecznie spójne z wizją konkretnego ujęcia. Oświetleniowiec kreuje bowiem własną kompozycję świetlną, by stworzyć spójną, artystycznie przekonującą przestrzeń – słońce jest zdradliwe, niebo zawsze za jasne, a możliwość ingerencji w plener po prostu mniejsza.

Materiał wideo: Uwagi i budowaniu przestrzeni w polskim kinie [ZAWÓD OŚWIETLENIOWIEC (5:40-6:12)]

Zatem chociaż później, wraz ze wzrostem doświadczenia część rzeczy robi się coraz bardziej intuicyjnie, początkowo każdy oświetleniowiec powinien wspomagać się światłomierzem w celu stworzenia kontrastu uspójniającego całościową wizję filmu.

Materiał wideo: Jak zachować jedność estetyczną, np. przy zmianach lokacji [ZAWÓD OŚWIETLENIOWIEC (6:13-6:44)]

II. *Case study: łączenie plenerów z wnętrzem w Pora umierać*

Materiał wideo: [ZAWÓD OŚWIETLENIOWIEC (6:45-10:46)]

III. **Różnorodne kwestie techniczne**

W czasie swojej pracy oświetleniowcy zwracają uwagę na wiele czynników i parametrów, każdorazowo podejmują decyzję o narzędziach, z jakich chcą korzystać, o środkach zapobiegawczych, które muszą przedsięwziąć, gdy zmieniają się efekty pogodowe lub początkowa wizja ujęcia, a także o efektach, na jakich im zależy. Oto kilka istotnych kwestii technicznych:

- **oś obrazu / kontaktu** – tak określa się fikcyjną linię między wzrokiem bohaterów. Dzieli ona rzeczywistość, w której przebywają bohaterowie, na strefy lub strony, co pozwala zachować jedność przestrzeni. Zachowanie osi kontaktu, czyli jednej z ważniejszych zasad operatorskich, oznacza filmowanie bohaterów tylko po jednej stronie osi, co zapewnia zachowanie poprawnych kierunków patrzenia bohaterów w kadrze. Standardowa kompozycja komplikuje się, gdy w układzie montażowym ujęcie-przeciwujęcie pojawia się większa liczba postaci. (zob. oś obrazu – co to jest; a także jak zapobiec przekraczaniu osi obrazu.)

- **filtry** (zob. jakie jest znaczenie filtrów w filmie i jak ich używać.)

- jedną z sytuacji, w których oświetleniowcy wykorzystują filtry, jest **noc amerykańska (Day For Night, DFN)**. Jest to technika realizacji zdjęć filmowych polegająca na filmowaniu danej sceny w pełnym świetle dziennym, ale dająca efekt zrealizowanej w nocy. (Zob. jak się kręci noc w dzień?):

- oświetleniowcy muszą być wyczuleni na dziesiątki szczegółów, szczególnie problematyczne potrafią być wszelkie powierzchnie odbijające światło, jak np. oczy, ale też **światło odbicia** charakterystyczne chociażby dla nocnych scen miejskich (zob. jak uzyskać odbicie)

- oświetleniowcy – zwłaszcza w początkowych etapach pracy nad filmem – często przedkładają efektywność nad film. „Gadżety”, triki czy sama plastyczność nie są wartościami samymi w sobie, a jak każdy inny element w kinie muszą być podporządkowane dziełu jako całości, a na mniejszą skalę – spójności wizualnej. Obraz i zastosowane do jego stworzenia środki muszą przekonywać o swojej nieprzypadkowości, którą można rozumieć na poziomie symbolicznym, narracyjnym, ale też czysto technicznym. Podstawową kwestią staje się zatem **kontrola kontrastu**, która najtrudniejsza staje się przy przejściach z wnętrza w plener (zob. wyrównywanie ekspozycji)

- **miksowanie temperatur barwnych** – dodatkowy środek wyrazu, który może stanowić pomoc dla aktora

- **poruszające się światło**

Material wideo: [ZAWÓD OŚWIETLENIOWIEC (10:47-29:22)]

IV. Naświetlanie (współ)pracy z reżyserem

O byciu dobrym oświetleniowcem nie świadczy jedynie wyczulenie na kompozycję plastyczną czy znanie od podszewki parametrów technicznych. Plan filmowy jest złożonym tworem, w którym praca musi przebiegać z jednej strony organicznie, z drugiej – z uwzględnieniem pewnej hierarchii. Dlatego niezwykle istotny (także pod kątem efektu końcowego) jest poziom współpracy z reżyserem.

Nie da się tutaj oczywiście wskazać uniwersalnych wytycznych czy scenariuszy, jednak najbardziej komfortową dla oświetleniowca sytuacją jest bazowanie przez reżysera na storyboardzie. Dzięki temu istnieje możliwość zaplanowania światła, a przez to lepszego zorganizowania czasu na planie.

(zob. Współpraca reżysera z operatorem)

Ważną częścią takiej współpracy są również rozmowy, które pozwalają na uspołnienie wizji plastycznej filmu czy nawet ustalenie osi kontaktu, jednak podstawową kwestią pozostaje zaufanie do siebie i własnych umiejętności. Dlatego tak oświetleniowiec, jak i każda inna osoba podejmująca się pracy na planie powinna posiadać pewne umiejętności interpersonalne, łatwość pracy zespołowej i „po prostu” być otwarta na dialog.

Material wideo: [ZAWÓD OŚWIETLENIOWIEC (29:23-36:05)]

V. Wskazówki

Dla osób praktykujących pracę na planie filmowym, interesujących się światłem w filmie oraz wszelkimi efektami wizualnymi istnieje ważna strona internetowa, na której można zobaczyć wiele materiałów wizualnych dotyczących zarówno sprzętu, jak i konkretnych rozwiązań filmowych: Video Copilot (<http://www.videocopilot.net>). Jednak tak naprawdę wystarczy żarówka, za pomocą której możemy sprawdzać, badać i uczyć się operować światłem, próbować zrozumieć, jak zmienia się obraz w zależności od ustawienia źródła światła, rozpoznawać zmiany i rozwijać umiejętność oświetlania obiektu.

(zob. Ćwiczenie z jednym źródłem światła)

(zob. Wyczulenie na właściwości obiektu)

Material video: [ZAWÓD OŚWIETLENIOWIEC (36:06-37:44)]

Sprzęt nie jest ważny, a przynajmniej nie najważniejszy – liczy się umiejętność wykorzystania jego możliwości.